

Lietuvos žmogaus teisių centras

Dokumentinis filmas „Patyčios“

Pagrindinė filmo tema – patyčios tarp mokinių. Filme yra parodomos tikrų vaikų ir paauglių istorijos bei realistiškai vaizduojamos sunkios patyčių pasekmės. Kartais yra galvojama, kad patyčios yra žaidimas, elgesys iš kurio vaikai išauga. Tačiau filmo veikėjų pasakojimai leidžia geriau suprasti, kaip iš tikrųjų jaučiasi patyčias patiriantis vaikas, kaip stipriai toks elgesys gali jį žėisti ir, kad patyčių pasekmės gali būti ilgalaikės.

Skirtingai nuo daugelio dokumentinių filmų, į filmą „Patyčios“ (angl. „Bully“) nėra įtraukta jokios vaizduojamų įvykių analizės, ekspertai neaiškina, kas yra patyčios, kokia yra skriaudėjų ir patyčias patiriančiųjų psichologija. Anot filmo autorių, buvo siekiama padaryti tikrovišką filmą, verčiantį susimąstyti apie agresyvų elgesį, jo pasekmes ir paskatinti kovą su patyčiomis.

Filmas skirtas:

- ✗ Mokyklų personalui (mokyklos administracijai, pedagogams ir kitiems mokyklos darbuotojams)
- ✗ Mokinių tėvams (įvairaus amžiaus vaikų)
- ✗ Mokiniam (rekomenduojama nuo 8kl.)

Filmo turinys:

Filme yra rodomos 5 mokinių, kurie susidūrė su patyčiomis mokykloje, istorijos. Dokumentinėje juostoje yra atskleidžiami jų pačių ir šeimos narių išgyvenimai. Filmo autoriai siūlo pažvelgti į patyčias patiriančių vaikų pasaulį iš arčiau, atskleidžia jo žiaurumą.

Pagrindiniai filmo veikėjai:

Aleksas (Alex), 14

„Jaučiuosi gerai, kai esu namuose, su savo šeima“

„Aš jaučiu įtampą dėl grįžimo į mokyklą... Man patinka mokytis, bet turiu sunkumų ieškant draugų... Žmonės galvoja, kad aš kitoks, nesu normalus. Dauguma vaikų nenori būti šalia manęs...“

Aleksas praleido vasarą stengdamasis negalvoti apie mokyklą, kur jis metų metus patiria patyčias. Berniukas turi Aspergerio Sindromą, autizmo spektro sutrikimą, kuris dažnai

Lietuvos žmogaus teisių centras

neigiamai paveikia gebėjimą socialiai sąveikauti su kitais. Jausdamasis bejėgis sustabdyti savo kančią mokykloje, Aleksas priverstas nerimauti dėl jaunesnės sesers, kuri pradės lankyti vidurinę mokyklą ir galės tapti sekančia patyčių auka.

Kelby, 16

„Žinote, kokia yra mano „lietaus filosofija“? Kai žmogus pratrūksta, jis verkia. Pasaulis turi iškęsti tiek daug, kad galų gale nebegali to sulaikyti ir viską išlieja.“

Kai išaiškėjo, kad Kelby yra homoseksuali, daugelis žmonių nuo jos nusisuko, o mokytojai stengėsi nekreipti dėmesio į tai, kad iš jos tyčiojamasi mokykloje. Merginos tėvai siūlo jai persikelti į kitą miestą, tačiau Kelby nusprendžia grįžti į mokyklą, pasipriešinti skriaudėjams ir pabaigti mokslo metus su pagyrimu.

Džameja (Ja'meya), 16

„Mokiniai sakė blogus dalykus apie mane. Aš bandžiau apie tai sakyti suaugusiems, bet situacija tik blogėjo.“

Nepaisant to, kad Džameja buvo gera mokinė, puiki sportininkė, ji kentėjo nuo bendraamžių patyčių, iš jos tyčiojosi kiekvieną dieną mokykliniame autobuse pakeliui į ir iš mokyklos. Vieną dieną mergina su savimi į autobusą atsinešė mamos pistoletą, norėdama pagąsdinti skriaudėjus. Šioje situacijoje niekas nenukentėjo, tačiau pati Džameja buvo sulaikyta.

Smolių (Smalley) šeima

Tajus nenorėdavo atsakyti smurtu į skriaudėjų patyčias: „Neverta, būkime geresni už juos.“

Būdamas 11-os metų amžiaus Tajus Smoli (Ty Smalley) nusižudė. Jis patyrė sistemingas patyčias. Berniuko savižudybė paskatino jo tėvus įkurti organizaciją „Netylėk“ ir pradėti judėjimą, kurio tikslas paskatinti moksleivius priešintis patyčioms. Tajaus tėvas Kirkas (Kirk) teigia, kad nuleis rankų ir kovos su patyčiomis, kur jos bebūtų – mokykloje, darbovietėje ar kur kitur.

Lietuvos žmogaus teisių centras

Longų šeima

„Taileris nebuvo labai atletiškas... Kiti vadino jį keistuoliu, gėjumi, nenorėjo žaisti su juo vienoje komandoje.“

2009-ais metais spalio 17 dieną neatlaikęs bendraamžių patyčių 17-os metų jaunuolis Taileris Longas (Tyler Long) nusižudė. Jo šeima gedi sūnaus ir ieško atsakymo į klausimą, kodėl mokykla nepadėjo apginti jų vaiko nuo patyčių.

Rekomendacijos aptarimui su mokiniais

Filmo aptarimas po jo peržiūros yra privalomas

Rekomenduojama, kad filmo aptarimą vestų psichologas arba socialinis pedagogas (socialinis darbuotojas), kuris galėtų kalbėti su mokiniais apie jiems kylančius jausmus ir tinkamai reaguoti į stiprias emocijas. Prie rekomendacijų pridedama informacinė medžiaga apie patyčių reiškinių, kuri padės moderatoriui tinkamai pasiruošti diskusijai.

Filmo aptarimo tikslai:

- ✗ Suteikti aptarimo dalyviams galimybę pasidalinti įspūdžiais ir išsakyti jausmus po filmo;
- ✗ Suteikti informacijos apie patyčias ir jų pasekmes;
- ✗ Kalbėti apie patyčių situacijų sprendimo būdus, suteikti informacijos apie pagalbos mokiniams galimybes;
- ✗ Mažinti abejingumą vykstančioms patyčioms.

Filmo peržiūros ir aptarimo eiga:

- ✗ Prieš filmo peržiūrą svarbu padaryti trumpą įžangą ir pristatyti filmą mokiniams. Taip pat rekomenduojama mokiniams užduoti **orientacinius klausimus**, kad žiūrint filmą pasižymėtų sau svarbius momentus, kurių vėliau gali prireikti diskutuojant (žr. 5 puslapyje).
- ✗ Siūloma per aptarimą sudaryti sąlygas kiekvienam dalyvaujančiam jame mokiniui išsakyti savo įspūdžius, pasidalinti jausmais, todėl diskusiją rekomenduojama

organizuoti su nedidele grupe (**iki 15 mokinių**) ir skirti jai pakankamai laiko (ne mažiau 1 akademinės valandos).

- ✘ Geresniam mikroklimatui sukurti siūloma diskusiją vesti mokiniams sėdint ratu/ puslankiu, kad jie galėtų vieni kitus geriau matyti ir bendrauti betarpiškai. Taip pat pradžioje įvardinti paprastas, bet aiškias taisykles: „leiskime pasakyti kiekvienam savo mintis, nepertraukinėjant“; „kalbėkime po vieną“ ir kt. Diskusijos eigoje moderatorius turi reaguoti į taisyklių pažeidimą (pvz., į nepagarbų vaikų elgesį) ir jas priminti mokiniams.
- ✘ Kadangi filmas trunka virš 2-jų akademinėjų valandų, todėl rekomenduojama daryti trumpas pertraukas. Priklausomai nuo situacijos, filmą galima žiūrėti dalimis (taip pat **atrinkti tik atskiras istorijas peržiūrai**). Atskiras dalis galima rodyti per skirtingus užsiėmimus. Tačiau rekomenduojama laiką suplanuoti taip, kad nereikėtų perkelti aptarimo vėlesniam laikui, pvz., kitai dienai, – net trumpos filmo dalies aptarimas turėtų vykti iš karto po peržiūros.
- ✘ Po filmo galima suskirstyti dalyvius į **mažesnes 3-5 grupes** (ypatingai jei grupė didesnė nei 15 žmonių). Grupelėse mokiniai gali aptarti filme matytas situacijas. Galima paskirti mokiniams po skirtingą istoriją (pvz. vienai – Alekso, kitai – Kelby, trečiai – Tajaus ar pan.), kurią jie galėtų išnagrinėti pagal specifinius konkrečios situacijos klausimus (žr. 5 puslapyje). Tokie užduočiai galima būtų skirti ~15-20 min. Po to visi kartu galėtų susijungti į bendrą ratą ir, padedant moderatoriui, drauge aptarti kiekvienai grupei priskirtas istorijas, patyčių problemą, naudojant rekomendacinius klausimus nurodytus skyrelyje „Klausimai“ (žr. 5 puslapyje).
- ✘ Diskusijos metu galima naudoti **interaktyvius metodus**, t.y. ne vien diskutuoti, bet imtis aktyvios veiklos (žr. 8 puslapyje).
- ✘ Diskusijos eigoje nereikia skatinti mokinių dalytis labai asmeninėmis/ intymiomis jų gyvenimo detalėmis, kiekvienas gali atsiskleisti tiek, kiek nori ir mano galintis šioje situacijoje. Svarbu suprasti, kad tai yra edukacinio pobūdžio užsiėmimas, kurio metu mokiniai galėtų sužinoti daugiau informacijos, prieiti naujų išvadų ar įtvirtinti esamas.
- ✘ Diskusijos pabaigoje svarbu padaryti apibendrinimą. Geriausiai yra remtis pačių mokinių išsakytomis idėjomis ir tuo pačiu sudėlioti pagrindinius akcentus, kuriuos mokiniai turi išsinešti iš diskusijos, pvz., nepalikti jų su mintimi, kad patyčios yra neišsprendžiama problema.

Lietuvos žmogaus teisių centras

Įžanga prieš filmo peržiūrą

Moderatorius gali trumpai pristatyti filmą: „Filme yra pasakojama apie mokinius, kurie patiria patyčias iš savo bendraamžių. Žiūrėdami filmą, galėsite pamatyti kokias pasekmes sukelia žeminantis, agresyvus elgesys. Kiekviena šių istorijų yra unikali, bet tuo pačiu jos turi ir panašumų“.

Kaip minėta anksčiau, prieš filmo peržiūrą mokiniams galima užduoti orientacinius klausimus, kurie bus aptariami vėliau. Klausimai gali būti tokie:

- ✗ Kokie yra pagrindiniai veikėjų vardai? Kokie šie mokiniai yra (kaip juos apibūdintumėte), ką jie mėgsta veikti?
- ✗ Kokios jų šeimos?
- ✗ Kuo Jūs skiriatės nuo filmo veikėjų? Kuo esate panašūs?
- ✗ Su koku elgesiu mokykloje jie susidūrė? Ir kiti panašūs klausimai, kurie padės po filmo vesti diskusiją.

Uždavęs klausimus, moderatorius gali pratęsti: „Po peržiūros mes aptarsime tai, ką pamatėte, kokias mintis ir jausmus Jums filmas sukėlė. Jeigu žiūrint filmą Jums kils stiprūs jausmai, nelaikykite jų savyje, būtinai pasidalinkite jais po peržiūros.“

Klausimai

Žemiau pateikti klausimai yra rekomendacinio pobūdžio. Svarbu palikti erdvės mokinių keliamiems klausimams ir pasvarstymams. Taip pat aptarimo metu galima naudoti interaktyvias priemones (žr. 8 puslapyje). Koku būdu vyks diskusija ir kokios priemonės bus naudojamos pasirenka pats moderatorius.

I. Filmą aptarimą bendroje grupėje rekomenduojama pradėti nuo klausimų apie įspūdžius – kad dalyviai turėtų galimybę patys įvardinti, kas tame filme jiems sukėlė minčių ar jausmų. Klausimai galėtų būti tokie:

- ✗ Kaip patiko filmas?
- ✗ Kokį įspūdį filmas paliko?
- ✗ Kas iš filmo labiausiai įsiminė ar sukėlė daugiausiai minčių, jausmų?

Lietuvos žmogaus teisių centras

II. Moderatorius gali kalbėti apie atskirą filmo veikėją ir užduoti specifinius klausimus tinkančius konkrečiai situacijai. Kaip buvo minėta anksčiau, atskirų istorijų aptarimas gali pirmiausia vykti mažesnėse grupelėse, ir tik po to bendroje grupėje. Grupelė, kuriai buvo „priskirtas“ vienas veikėjų, gali pirma pristatyti savo mintis, tačiau į diskusiją svarbu įtraukti ir kitus dalyvius:

Alekso (Alex) istorija

- ✗ Ką galite pasakyti apie Aleksą? Kokių skirtumų/ panašumų su juo turite?
- ✗ Kaip Aleksas jautėsi mokykloje?
- ✗ Ką patartumėte Aleksui? Kaip patys elgtumėtės jo vietoje?
- ✗ Ką bendraklasiai (mokytojai, tėvai) galėjo padaryti, kad Aleksas jaustųsi geriau mokykloje?

Kelby istorija

- ✗ Ką galite pasakyti apie Kelby? Kokių skirtumų/ panašumų su ja turite?
- ✗ Ką galvojate apie Kelby „lietaus filosofiją“? Kaip Jums atrodo, kodėl Kelby galvoja, jog pasaulyje yra tiek daug blogio?
- ✗ Kas suteikia merginai jėgų ir optimizmo?
- ✗ Kaip patyčios iš Kelby atspindi visuomenės nuostatas į homoseksualumą?

Džamejos (Ja'meya) istorija

- ✗ Ką galite pasakyti apie Džameją? Kokių skirtumų/ panašumų su ja turite?
- ✗ Kaip paaikšintumėte Džamejos sprendimą atsinešti pistoletą į mokyklos autobusą?
- ✗ Kaip Jums atrodo, kaip jautėsi vaikai autobuse? Ką išgyveno pati Džameja?
- ✗ Kokios buvo tokio elgesio pasekmės? Kaip kitaip galima buvo reaguoti šioje situacijoje?
- ✗ Ką jums reiškia teiginys „smurto smurtu nesustabdysi“?

Tajaus (Ty) ir Tailerio (Tyler) istorijos

- ✗ Ką galite pasakyti apie Tajų? Tailerį?
- ✗ Apie ką Tajaus ir Tailerio istorijos paskatino Jus susimąstyti? Kaip jautėtės?
- ✗ Ką išgyveno berniukų tėvai po jų savižudybės?
- ✗ Kai žmogus išgyvena sunkius jausmus, galvoja apie savižudybę, kur jis gali ieškoti pagalbos?
- ✗ Koks yra draugų vaidmuo patyčias patiriančio vaiko gyvenime? Kaip jie gali padėti?

Lietuvos žmogaus teisių centras

Visų istorijų apibendrinimas:

- ✗ Kokie šių veikėjų/ jų istorijų skirtumai? Kokie panašumai?
- ✗ Kokie vaikai gali tapti patyčių taikiniai? Gal patyčias gali patirti bet kuris vaikas?
- ✗ Kas būtų (kaip atrodytų mūsų gyvenimas), jeigu visi žmonės pasaulyje būtų vienodi? Ką manote apie teiginį, kad kiekvienas iš mūsų yra kažkuo ypatingas, skirtingas nuo kitų?

III. Vėliau gali būti pereinama prie klausimų, nukreiptų į pačią patyčių temą (arba juos galima įtraukti/ integruoti į atskirų istorijų aptarimą).

Apie patyčias:

- ✗ Ar tai ką matėte yra panašu į vaikų mokyklinį gyvenimą? Kas panašu, o kas vyksta kitaip?
- ✗ Kaip Jūs sakytumėte, kodėl patyčios vyksta?
- ✗ Kokios gali būti patyčių pasekmės?

Apie jausmus patyčių situacijose:

- ✗ Ką reiškia būti atstumtam? Koks yra jausmas būti „kitokiam“ vaikų/paauglių klasėje?
- ✗ Kas trukdo aplinkiniams priimti žmogų tokį, koks jis yra? Kas padėtų priimti?
- ✗ Kokie jausmai kyla matant vykstančias patyčias?
- ✗ Ką galima daryti su sunkiais jausmais, kylančiais patiriant patyčias ar matant patyčių situacijas? Kur ir kaip šiuos jausmus galima išreikšti?

Apie patyčių sprendimo būdus, reagavimą į patyčių situacijas:

- ✗ Kaip Jūs sakytumėte, kas gali padėti apsiginti nuo bendraamžių agresijos? Ką daryti, jeigu bendraklasiai tyčiojasi ne tik realiame pasaulyje, bet ir internete?
- ✗ Kokios bendraamžių reakcijos gali padėti sustabdyti patyčias?
- ✗ Kuo gali padėti tėvai tokiose situacijose? Kokių veiksmų galėtų imtis?
- ✗ Kokios reakcijos ar pagalbos patyčių, smurto situacijose galima tikėtis iš mokytojų? Kokių veiksmų galėtų imtis mokyklos darbuotojai?

Lietuvos žmogaus teisių centras

- ✗ Susiduriant su patyčiomis, galima išgyventi stiprius jausmus, nekęsti savęs ar aplinkinių, galvoti apie savižudybę. Kokie žmonės, kokios organizacijos gali padėti?

Apibendrinimas arba akcentai, kuriuos moderatorius turi sudėlioti diskusijos pabaigoje:

- ✗ leisti mokiniams suprasti, kokios yra patyčių pasekmės, kaip jos gali žėisti žmogų;
- ✗ akcentuoti, kad kiekvienas iš mūsų esame skirtingi, kažkuo kitokie, svarbu mokėti priimti kitą tokį, koks jis yra, pažinti;
- ✗ kalbėti apie reagavimo į patyčias būdus - leisti pamatyti daugiau išeičių, negu „davimas atgal“ ar pasyvumas/pasitraukimas (iš gyvenimo);
- ✗ svarbu skatinti vaikus nekaupiti jausmų savyje, o dalintis jais su tuo, kuo jie pasitiki, ieškoti pagalbos ir nenuleisti rankų net tuomet, kai situacija atrodo be išeities.

Filmas gali iššaukti skirtingas mokinių reakcijas. Jeigu vienam/ ar keliems vaikams aptarimo metu kyla stiprūs jausmai, nerimas, svarbu nepalikti jų po aptarimo vienus su savo išgyvenimais ir pratęsti pokalbį individualiai arba nurodyti, kur mokinys gali ieškoti pagalbos (daugiau apie tai skyriuje „Informacija apie patyčių reiškinį“, žr. 13 puslapyje).

Interaktyvios priemonės diskusijai

Nuotraukos. Ant A4 formato lapo viršuje atspausdinama (priklijuojama) kiekvieno veikėjo (Aleksa, Kelby ir kt.) nuotrauka, tokiu būdu paliekant vietos komentarams po ją. Mokiniai padalinami į 3 grupes (geriausiai atsitiktine tvarka) po 5 žmones ir kiekviena grupelė gauna po 5 lapus su nuotraukomis (vienas lapas – viena nuotrauka). Kiekvieną jų prašoma pasižiūrėti į nuotrauką ir parašyti LAPO APAČIOJE savo įspūdį, kuris kilo po konkretaus veikėjo istorijos peržiūros, pvz., koks įspūdis liko apie Aleksą ir kt. Parašius savo mintis, dalyviai turi užlenkti lapo dalį taip, kad kiti nematytų, kas yra užrašyta, ir perduoti lapą kitam.

Priklausomai nuo grupės dydžio, gali kisti mažesnių grupelių kiekis. Svarbiausia, kad kiekvienas dalyvis pasirašytų po kiekviena nuotrauka.

Moderatorius laukia kol visi lapai apkeliaus visus dalyvius. Po to yra prašoma atlinkstyti lapus ir leisti palyginti mintis. Pirmiausia, aptarimas vyksta mažesnėse grupelėse, kur dalyviai dalinasi įspūdžiais, išryškina savo minčių panašumus/skirtumus. Po to,

Lietuvos žmogaus teisių centras

moderatorius kviečia pasidalinti mintimis apie kiekvieną nuotrauką/ veikėją bendroje grupėje.

Moderatorius gali pritaikyti užduotį lanksčiai, priklausomai nuo keliamo tikslo ir esamo poreikio: mokinius gali prašyti lapuose įvardinti įspūdžius ar aprašyti savo jausmus, parašyti palinkėjimus veikėjams, pasiūlyti reagavimo būdus vienoje ar kitoje situacijoje ir kt.

Tikslas: ši užduotis gali būti naudojama refleksijai, paskatinti diskusijai apie kiekvieną filmo veikėją. Taip pat ji gali parodyti pačių dalyvių skirtumus ir panašumus.

Minčių lietus. Moderatorius užduoda klausimą ir ant lentos surašo visas mokinių siūlomas idėjas, viską, ką jie įvardija, nieko neteisiant ir kitiems neleidžiant kritikuoti idėjų, kol jos yra generuojamos. Vėliau kartu aptaria kiekvieno pasiūlyto varianto plusus ir minusus, tokiu būdu palikdamas tik tinkamas, grupės išrinktas idėjas (gali būti ir visos).

Pvz., naudojantis šiuo metodu galima ieškoti atsakymų į klausimą, kokios bendraamžių reakcijos gali padėti sustabdyti patyčias? Ir kt.

Tikslas: šį metodą galima taikyti norint paskatinti mokinių kūrybiškumą ir savarankiškumą ieškant sprendimo, taip pat ugdyti pagarbą vienas kitam, kito idėjoms.

Atsakymai į klausimus mažesnėse grupėse. Padalinus diskusijų dalyvius po 3-4 žmones (geriausiai atsitiktine tvarka), prašoma atsakyti į pateiktą klausimą. Mokiniai turi galimybę padiskutuoti mažesnėse grupelėse, išryškinti kelias jiems svarbias idėjas, įsisąmoninti savo argumentus (galima įvardinti sąlygą, kad bendrame sąrašė turi atsirasti bent viena kiekvieno grupelės nario idėja). Vėliau kiekviena grupelė pristato savo idėjas bendrai grupei.

Skirtingos grupelės gali gauti skirtingus klausimus.

Pvz., pirma grupelė galvoja pasiūlymus patyčias patiriančiam vaikui dėl jo reagavimo patyčių situacijoje, antra grupelė – pasiūlymus mokytojams apie tinkamą reagavimą į patyčias, trečia grupelė – tėvams, ketvirta grupelė – pasiūlymus mokiniams-stebėtojams.

Tikslas: įtraukti visus dalyvius, ypatingai tuos, kurie linkę mažai pasisakyti/nepasisakyti didelėje grupėje, taip pat ugdyti gebėjimą dirbti komandoje.

Darbas porose. Mokiniai individualiai galvoja atsakymą į tam tikrą klausimą ir užrašo jį ant lapo. Porose pasidalina savo mintimis, išklauso vienas kitą. Po to bendroje grupėje pristato ne savo, bet porininko idėjas.

Lietuvos žmogaus teisių centras

Tikslas: klausimus moderatorius gali parinkti pagal savo nuožiūrą. Ši technika suteikia mokiniams galimybę apgalvotai atsakyti į klausimus, rimčiau pasiruošti diskusijai. Aptarimas idėjų su partneriais suteikia daugiau pasitikėjimo, skatina aktyvesnę dalyvavimą. Taip pat šis metodas leidžia ugdyti klausymosi įgūdžius.

Naujas scenarijus. Kritikuoti kitus yra dažnai paprasta. Po filmo „Patyčios“ peržiūros yra lengva nurodyti klaidas, kurias padarė filmo veikėjai: mokyklos darbuotojai, tėvai ir kt. Tačiau dažnai sudėtingiau yra sugalvoti alternatyvius pasiūlymus.

Ši užduotis skirta paskatinti mokinius pagalvoti, ką jie darytų kitaip būdami suaugusiųjų vietoje. Užduotis atliekama mažesnėse grupelėse po 3-5 žmones. Dalyviai gali pasirinkti bet kokią sceną iš filmo, kurioje, jų manymu, suaugusieji elgėsi netinkamai, ir sukurti naują scenarijų, tobulinant suaugusiųjų intervenciją. Vėliau aptarimas gali vykti bendroje grupėje, kur dalyviai lygina scenarijus ir sukuria vieną bendrą.

Tikslas: paskatinti susimąstyti apie konstruktyvų suaugusiųjų įsitraukimą į patyčių prevenciją.

Informacija apie patyčių reiškinių

Dėl mokyklinio amžiaus vaikų ir jaunuolių patyčių problemos Lietuva yra viena pirmaujančių šalių Europoje ir Šiaurės Amerikoje, tačiau per pastaruosius metus patyčių mastas ėmė mažėti. Šie duomenys paaiškėjo, 2012 metų viduryje Pasaulio sveikatos organizacijai paskelbus 2009-2010 metais 38 šalyse ar regionuose atliktos Tarptautinės mokyklinio amžiaus vaikų gyvenimo ir sveikatos studijos rezultatus. Tačiau patyčių mastas Lietuvoje vis dar pakankamai aukštas. Patyčios paplitusios tiek tarp jaunesnio amžiaus mokinių, tiek tarp paauglių. Dažniausiai patyčias mūsų šalyje patiria vienuolikos metų vaikai: 27 procentai mergaičių ir 32 procentai berniukų. Lietuvos vaikai ne mažiau linkę tyčiotis iš kitų – pagal surinktus duomenis, juos lenkia tik latviai ir rumunai. Dažniau tyčiojasi berniukai nei mergaitės, o iš trijų amžiaus grupių dažniausiai patyčių griebiasi 15-mečiai paaugliai.

Yra išskiriami trys patyčių reiškinių ypatumai:

- Patyčios yra tyčiniai veiksmai. Tai reiškia, kad besityčiojantis vaikas dažniausiai supranta, kad savo veiksmais skaudina kitą (-us) ir daro tai sąmoningai.
- Toks elgesys yra pasikartojantis. Agresyvus veiksmas, įvykęs vieną kartą, dar nėra patyčios. Patyčiomis vadiname tokį elgesį, kuris vyksta sistemingai tam tikrą laiką.

Lietuvos žmogaus teisių centras

- Yra akivaizdi psichologinė ar fizinė jėgos persvara. Vadinasi, puolamas vaikas jaučiasi silpnesnis už skriaudėjus ir sunkiai gali nuo jų apsiginti.

Dažnai susiduriama su tuo, kad skriaudėjai, aiškindami savo poelgius, sako, jog nieko blogo nenorėję ar tiesiog juokavę, tačiau patyčios nėra tas pat, kas humoras. Kai norima pajuokauti, linksma būna visiems, tyčiojantis - vienam vaikui ar net keliems būna skaudu ir liūdna.

Patyčios gali vykti skirtingais būdais. *Elektroninės patyčios* – viena iš patyčių formų, kuri tampa vis populiareesnė. Jos vyksta virtualioje erdvėje, naudojantis mobiliaisiai telefonais, kompiuteriu, internetu. Elektroninėms patyčioms pradėti užtenka vieno veiksmo (negražaus komentaro, žeidžiančio laiško, juokingos nuotraukos), vėliau ši informacija gali plisti virtualioje erdvėje, kiti žmonės gali ją komentuoti ir persiųsti savo pažįstamiems, draugams. Net ir pašalinus informaciją iš virtualios erdvės, prieš tai padarytos jos kopijos gali būti platinamos toliau, kitaip tariant, elektroninės patyčios gali tęstis 24 valandas per parą. Greitai plintanti informacija lyg atkartoja patyčių situaciją, o tai labai žeidžia patyčias patiriantįjį ir gali versti kas kartą iš naujo išgyventi baimę, gėdą ir kitus neigiamus jausmus.

Patyčių situacijoje vaikai gali būti skirtinguose vaidmenyse. Patyčių situacijoje yra daugiau nei 2 dalyviai: ne tik skriaudėjas ir skriaudžiamas vaikas, bet ir stebėtojai, žiūrovai. Stebėtojai padaro patyčių situaciją skaudesnę aukai, nes mato jo pažeminimą. Skriaudėjui taip pat svarbūs šie „žiūrovai“, nes prieš juos jis demonstruoja savo jėgą bei įtvirtina savo išskirtinį statusą. Vadinti kitą vaiką „žąsinu“ esant tik skriaudėjui ir aukai gali būti ne taip įdomu skriaudėjui ir ne taip skaudu skriaudžiamam vaikui, palyginti su tokia pačia situacija, vykstančia klasėje, kai vaikas pažeminamas visų klasiokų akivaizdoje.

Aktyvus stebėtojų nedalyvavimas patyčių situacijose ir stengimasis likti nuošalyje taip pat yra tam tikras dalyvavimas patyčiose. Kitaip tariant, nedalyvavimas politikoje jau yra politika. Neutralumas gali padėti išvengti patyčių konkrečiam vaikui, tačiau bendra mokyklos atmosfera ir saugumas nuo to nukenčia. Jeigu yra daug vaikų, kurie stengiasi išlikti neutralūs, tuomet yra palankios sąlygos vykti patyčioms. Patyčios gali mažėti tik tuomet, kai yra galinčių, norinčių ir drįstančių jas sustabdyti.

Koks elgesys, skatina patyčias? Jei vaikas:

- praeina pro šalį, stengdamasis nematyti, kas vyksta;
- įdėmiai stebi, kas ten vyksta, bet vis tiek praeina pro šalį;
- atsistoja arčiau, kad matytų, kas vyksta ir stebi vykstančias patyčias;

Lietuvos žmogaus teisių centras

- atsistoja arčiau, stebi, kas vyksta ir garsiai komentuoja ar juokiasi iš to, ką mato...

Koks elgesys, stabdo patyčias? Jei vaikas:

- ...mėgina sustabdyti patyčias, pvz., žodžiais pasakydamas, kad taip elgtis negalima ir paprašydamas liautis;
- ...veiksmis atskiria skriaudėjus nuo patyčias patiriančio vaiko;
- ...pakviečia mokytoją (ar kitą suaugusį), kuris galėtų sustabdyti patyčias.

Patyčios neturi teigiamų pasekmių. Yra daug įvairių tyrimų apie tai, kokios yra patyčių pasekmės. Galima išskirti pasekmes aukai, skriaudėjui ir mokyklos psichologiniam klimatui. Yra paplitusi klaidinga nuostata, kad patyčios gali padėti vaikui išmokti tinkamų socialinių įgūdžių, nuo patyčių vaikas stiprėja, tampa drąsesnis. Kaip rodo įvairūs tyrimai – patyčių poveikis yra neigiamas.

Kiek neigiamų pasekmių sukels tyčiojimas, labai priklauso nuo suaugusiųjų, kitų mokinių reakcijos į šį reiškinį, nuo jų palaikymo ir pagalbos. Patyčios yra kaip rizikos veiksnys įvairiausioms psichikos sveikatos ir elgesio problemoms atsirasti. Ir tik veikiant apsauginiams veiksniams – tai gali būti šeimos palaikymas, geri vaiko socialiniai įgūdžiai, mokytojų parama – galime tikėtis, kad patyčių pasekmės nebus labai skaudžios.

Kartais yra galvojama, kad patyčios užgrūdina ir vaikas užaugęs bus stiprus, galės pasiekti daugiau. Tai nėra tiesa. Jeigu suaugęs žmogus nejaučia rimtų vaikystėje patirtų patyčių pasekmių ir yra jo gyvenimas susiklostė sėkmingai, tai visiškai nereiškia, kad patyčios neturi neigiamo poveikio – tai veikiau reiškia to žmogaus psichologinį atsparumą, kuris atsvėrė patyčių keliamus neigiamus efektus.

Efektyviai smurto prevencijai yra reikalingos aiškios vertybės. Tikrai vadovaujantis nuostata, kad yra nepriimtinas bet koks agresyvus elgesys, galima sukurti pakankamą pagrindą efektyviai smurto, ir patyčių, prevencijai.

Kaip mokiniai gali reaguoti į patyčias?

- Vengti priešintis skriaudėjams, ypač jeigu yra aiški jėgų persvara. Kai kuriose situacijose gelbsti humoras. Gal galima į pašaipią skriaudėjo repliką sureaguoti pajuokavimu.
- Vengti būti vienam. Kartais skriaudėjai stengiasi užgaulioti vaiką, kai šis yra vienas. Tad buvimas su kitais bendraamžiais, draugais kartais padeda sumažinti patyčių riziką.

Lietuvos žmogaus teisių centras

- Kartais skriaudėjai tikisi stiprios reakcijos į patyčias. Tad parodymas, kad patyčios nežeidžia, kartais padeda skriaudėjams liautis šaipytis.
- Kokia situacija bebūtų, svarbiausia – netylėti. Skatinkime vaikus pasakoti apie patyčias kam nors, kuo pasitiki. Jau vien išsikalbėjimas apie slegiančius dalykus padeda pasijusti geriau.

Elektroninės patyčios. Rekomendacijos mokiniams:

- **Nereaguoti** (neatsakinėti) į jokių bandymus susisiekti (pvz., žinutes, skambučius, el. laiškus), kuriais siekiama trukdyti ar reikalaujama atkreipti dėmesį. Atsakymas, dėmesio atkreipimas skatina tęsti patyčias.
- **Nepanaikinti žinučių.** Jeigu nustatoma, jog žinutėmis siekiama pasityčioti, įbauginti, užpulti, reikia išsaugoti jas ir pateikti suaugusiems, policijai ar kitai organizacijai, kaip įrodymus. Žinučių nebūtina skaityti.
- **Pranešti žmonėms, kurie gali padėti, pvz., pranešti svetainės administratoriui.** Taip pat galima susisiekti su „karštąja linija“ (www.draugiskasinternetas.lt) ir pranešti apie netinkamą informaciją arba bendravimą. *Atsakymą galima gauti, tik nurodant elektroninio pašto adresą.*
- **Blokuoti siuntėją/ pakeisti privatumo nustatymus.**
- **Vengti vietų** elektroninėje erdvėje, kur galima sutikti skriaudėjus.
- **Kalbėti su žmonėmis, kuriais vaikas pasitiki.** Pokalbis su tėvais, draugais, mokytojais, žmonėmis ir kt. – puikus būdas pradėti spręsti problemą.

Psichologinė pagalba mokiniui

Kartais patyrusiems pažeminimų žmonėms ar jų artimiesiems prireikia psichikos sveikatos specialisto pagalbos.

Paprastai psichologinė pagalba prieinama šiose vietose:

- Mokyklose. Daugelyje Lietuvos mokyklų dirba psichologai ir socialiniai pedagogai.
- Poliklinikose. Nemokamą psichologinę pagalbą galima gauti susisiekus su savo rajono poliklinikos Psichikos sveikatos centru.
- Pedagoginėse psichologinėse tarnybose. Tai įstaigos, teikiančios specialiąją pedagoginę ir psichologinę pagalbą vaikams, jaunuoliams (iki 21 m.), tėvams (ar vaikų globėjams, rūpintojams), gyvenantiems savivaldybės teritorijoje, ir toje teritorijoje veikiančioms švietimo bei vaikų globos įstaigoms. Šių pagalbą

Lietuvos žmogaus teisių centras

teikiančių institucijų yra visose savivaldybėse, o pagalba prieinama visiems Lietuvos gyventojams.

Reikiamą kontaktinę informaciją galima rasti Jaunimo psichologinės paramos centro puslapyje **Socialinės informacijos banke** (www.jppc.lt). Tai yra duomenų bazė, skirta rinkti ir peržiūrėti informaciją apie įvairias organizacijas, teikiančias socialines, psichologines paslaugas ir pagalbą Lietuvoje.

Emocinė parama mokiniui

Vaikų linija - nemokamas numeris 116 111, dirba nuo 11 iki 21 val. kiekvieną dieną. Į Vaikų liniją gali skambinti vaikai ir paaugliai iki 18 metų. Teikia pagalbą ir internetu - www.vaikulinja.lt.

Jaunimo linija - nemokamas numeris 8 800 288 88, savanoriai dirba visą parą. Skirta įvairaus amžiaus jauniems žmonėms. Teikia paramą ir laiškais - <http://www.jaunimolinija.lt/laiskai/>.

Diskusijai pasiruošti padėtų papildoma informacija:

- R.Povilaitis, J.S.Jasiulionė, A.Kurienė ir kt. „Kuriame mokyklą be patyčių“, Multiplex, Vilnius, 2007.
- R.Povilaitis, J.Valiukevičiūtė „Patyčių prevencija mokyklose“, Multiplex, Vilnius, 2006.
- M. Mažionienė, R. Povilaitis, I. Suchodolska. „Elektroninės patyčios ir jų prevencija“. 2012
- Naujausią Tarptautinės mokyklinio amžiaus vaikų gyvensenos ir sveikatos studijos (pagrindinis tyrėjas Lietuvoje - prof. Apolinaras Zaborskis, Lietuvos sveikatos mokslų universitetas) ataskaita: <http://www.hbsc.org/news/index.aspx?ni=1080> .

Aukščiau nurodytą literatūrą galima parsisiųsti čia:

www.vaikulinja.lt

www.bepatyciu.lt